

Strid mellem professorerne Horrebow og Ramus om beregning af Almanakken, 1744

Rigsarkivet, Københavns Universitet, Konsistoriets kopibog s. 257-266

Transskriberet af Jesper Vang Hansen, 2007

Striden om betaling og retten til udgivelse af almanakken for året 1744 udspandt sig mellem de to matematiske professorer; Peder Horrebow havde retten til at beregne almanakken og Professor Ramus havde privilegiet at udgive almanakken. (Se Biografisk Lexicon om Ramus) Hele sagen endte med at der blev trykt hele tre udgaver. To udgivelser med påskedag den 5. april, som fejlagtig var beregnet efter den gregorianske metode og en efter den protestantiske stil, der angav påskedag til den 29. marts. Se Stiftsamtmændens brev til cancelliet.

Patroni Brev om medfølgende Klage fra Prof. Horrebow over J.N. Ramus.

Velædle og velbyrdige samt Velædle og høylærde Herrer!

Af hosfølgende fra Hr. Professor Peder Horrebow mig tilkomne Relation, har ieg fornømt, at imellem ham og Hr. Justits Raad og Professor Ramus skal være opkommen nogen Misforstaaelse, deels betræffende Almanakkers forfærdigelse for tilstundende Aar, deels af Justits Raadens ved Information og Examination ey betiener sig af de ved fornte. Hr. Professor Horrebow for Juventuti Academiæ skrevne Elemantis Matheseos.

Mens som Jeg baade har holdt det betenkeligt, herom at fremkomme med forestilling til Hans Mayt., saa og gierne ønskede og holdt det for best, at De gode Herrer ville see disse imellem forskrevne Parter værende smaa Tvistigheder Collegialiteter afgiorde og i mindelighed componerede, saa er dette Aarsagen, hvorfor Jeg vilde have De gode Herrer den mig tilkomne Memorial herhos remitteret; Der jeg ellers udi Forretning at vorde nærmere underrettet om, hvad Udgang det hermed tager, forbliver

Velædle og Celbyrdige samt Velædle og Høylærde Herrers Tienstvillige Tiener

J. L. von Holstein

Cancelliet

d. 25 Febr. 1743:

til Rector og Profess: ved Universitetet i Kiøbenhavn

Underdanigst læst paa Consistorio d. 15 Maj 1743

I.C. Kall

(Prof. Horrebows Klage)

Høy. Velbaarne Hr. Geheime-Conference Raad, Patrone Universitatis Regiæ Benignissime, Naadige Herre.

Da ieg sidstl. D. 5. Januarij ved min Allerunderdanigst Memorial havde forespurgt mig, hvorledes hans Kongl. Mayst. Allernaadigst vilde have forholdet med Paaske Festen Ao. 1744, sendte Justits Raad Ramus samme dag 200 rdr. til mig for Almanacken paa samme Aar: Jeg maatte da svare, at Almanakken, som saa nær var forfærdiget in Augusto 1742, icke kunde gandske acheveres, førend ieg fick kongl. Resolution fra Cancelliet. Og som ieg i saa Maade ey kunde levere Almanakken imod Pengene, lod jeg Buddet billigen bære Pengene tilbage igien.

Den 19 Jan: erholdte jeg hans Kongl. Mayst. Allernaadigste Giensvar, hvorpaa Professor Christian Horrebow gjorde Almanakken gandske klar, indtil ieg den 23 lod læse Hans kongl Mayst. Brev paa Consistorio. Naar da Justits Raad Ramus saaledes havde erfahret Kongens Villie, hvorefter ieg mig allerunderdanigst kunde vide at rette, nægter hand at lade afhente eller trykke min Almanak, men farer til i set eget Navn at forfærdige én efter det mig meddeelte Kongl. Svar, hvilken hand egenmyndig leverer hen at tryckes. Jeg har nu i 29 Aar som alle Astronomi herved Universitetet for mig, annuente Approbante Rege et Consistorio ved mig og mine entegerrime forrettet dette Embede, som Justits Raad Ramus nu tvertimod Lovens pag. 370 artl. 5 formasteligen trenger sig ind udi, det jeg efter saa mange Aars møysomme Arbeide, for end at stort Skrift at sætte Calender=Værket udi formodentlig fuldkommen Stand, mindst havde frygted for.

Desforuden maae jeg væmodelig beklage, at Justits=Raad Ramus gandske tilsidesætter min Elementa Matheseos, saa at jeg informerer og examinerer paa én Maade, og hand paa én anden Maade af den gamle Euclide; da hans kongl. Mayst. haver befalet Os selv at forfatte Præcepta, hvorudover de unge gandske distraheres og lære intet; endskiønt hans kongl. Mayst. haver allernaadigst resolveret, at Præcepta Mathematica ved Academiet og i Skoelernerne skulle ved mine Elementa Matheseos have sit forblivende, som Deres Excellence ved sit Brev til mig naadigst haver notificeret.

Da nu saadan Justits=Raad Rami conduite udi begge disse affaires ikke kand drage andet efter sig, end at Ungdommen forvirres, og ieg med min Søn blive gandske foragtede hos Inventutem Scholasticam og Academicam, og Vor arbeide Conseqventerridicul og unyttigt; beder jeg underdanigst herudi uden om Gratosissimi Patroni naadige protection for mig og mine til Academiets og Publici Nytte, den Vi have Os gandske hengivet.

Jeg forbliver i øvrigt med ald optænkelig Respect og Veneration.

Høy=Velbaarne Hr. Geheime=Conferentz=Raad, Naadige Herre Deres Excellences Underdanigste og allerydmyggeste tiener

P. Horrebow

Kiøbenhavn d. 23 Febr. 1743

Fremlagt paa Consistorio d. 15 Maij Ao 1743

/I.C.Kall

(Ramus forsvar:)

Underdanigste og allerydmygste Erklæring!

At Professor Peder Horrebow er min aabenbare Avindsmand der forsettlig ved grove, ugrundede og ubeviislige Beskyldning har villet sætte mig en Skandflick[1] paa ærlige Nafn og Rygte og hvorved paatvunget mig aldeles uskyldig en process, det er en gandske reen og klar Sag, som hoslagde Copie (Litr. A) af Consistrori Doms Slutning ufviiser. Hvorvidt nu saadan Mands Vidnesbyrd, blotte Relation og Beskyldning bør staae til troende, som hand her aldt uden Beviis til den høye Øvrighed har imod mig indgivet, det indstiller underdanigst og allerydmygst til Deres Excellences høye Retfærdighed af Lovens 1. Bogs 13 Cap 15 artl. Saavelsom af dette hans Skrift naadig at erfare; Og udbeder jeg intet andet, end mig naadigst maatte tillades den reene Sandhed imod hans angivende noget omstændelig dog i mueligste korthed at fremstille, som følger:

Udi disse sidste 4 Aar erfnl: fra 1739: til 1742: begge inclusive har ieg aarligen givet til Professør Horrebow 50 rdr meere end nogen Tiid tilforn er bekiendt at være betalt for Almanakkens Beregning, saa at i stæden for de 200 rdr, som ieg efter det mig allernaagst forundte privilegium paa Tryckeriet er pligtig at betale, har hand udi fornævnte Tiid faaet af mig 250 rdr: aarligen, hvilket forlaagde Copier (Litr. B, C, D og E) af hans egenhændige qvitteringer udviiser. Men efter at ieg udi sidtsafvigte Aar lærte at kiende hvad daarlighed jeg havde begaaet, i det ieg, som en fattig Mand, der har slet intet tilovers, naar min Gield bliver betalt, havde taget Brødet fra Munden paa min Huustrue og Børn og fra Vores gamle og fattige nærpaarørende, som kunde haft det bædre nødig, om jeg havde noget at miste, saa lod ieg da i dette Aar d. 5. Jan: for Almanakkens Beregning paa det Aar= 1744 hannem i hans Huus tilbringe de i mit privilegio determinerede Penge = 200 Rdr; Men Hr. Professor Horrebow, som var kommen i Vahne med at faae 50 meere udi de sidste 4: Aar, som tilforn er beviist, ville nu icke lade sig nøye med de 200 rdr; Hand skickede dem derfor tilbage igien, og ville intet Svar give Buddet om Almanakken, som dog altid sædvanlig har været og i sig Selv ret og billigt var; Og endskiønt jeg biede endnu siden udi 6 Uger efter at faae Svar fra Ham om hand Almanakken for bemte. Aar til Tryckeriet ville levere eller icke, var det dog aldt forgiæves; Imidlertid drev Bogtryckeren paa mig, at ieg skulle forskaffe den, saafremt hand skulle kunde betids levere det Quantum, som in Martio fra Tryckeriet pleyer at afhentes, alt saa maatte ieg da omsider udi Februario til Trycken udlevere et af mig forfærdiget Exemplar af Almanakken paa det Aar 1744; hvilket ieg ogsaa strax derefter gav Dhr Rectori Hr. Dhr. Wøldike tilkiende, og derhos declarerede, at jeg aldeles ingen Forskeel derved søgte, men at det skeede alleene for at tiene Publico, som ellers maatte blive forlegen for Almanakker, erbød mig derfor til Dhr.Lectoris og samtlige Professorum disposition udi Consistorio, naar forlanges, at indlevere de foromtalte 200 rdr, som Professor Horrebow ey har villet imodtage. Dette er da den gandske Sags rette og sande Sammenhæng.

Heraf vil nu Hr. Professor Horrebow tage Anledning for Deres Excellence at angive mig ligesom jeg havde begaaet et stort crimen og imod Loven formasteligen trængt mig ind udi hans Embede. Hvorimod med Eders Excellences naadige Tilladelse, ieg maa underdanigst og allerydmygst gjøre forestillet, at der ikke findes et eeneste Ord i Loven, hvoraf Professor Horrebow kand gotgiøre, at det enten er Astronomi Embede at forfærdige Almanacher eller at beskicke nogen anden til at gjøre den; Men efter den af Professor Horrebow citerede Lovens pag. 370: artl: 5: ere Rector og meenige Professorers autoriserede og berettigede til at anordne den Persohn, som Almanakken skal forfatte og sammensætte. Da nu ingen af de persohner, som udi disse sidste 20: Aars Tiid og derover have beregnet og sammenskrevet de i Trycken udgangne Almanakker, af lectore og menige Professoribus ere dertil blevne beordnede; Men Hr. Professor Horrebow har af egen Myndighed antaget til saadant Embede at forrette en ung Student efter den anden, saadan Niels Krog, Brønlund, Zeuthen etc., som skulle jeg formeene at Hr. Professor Horrebow saameget des mindre kand have noget derimod at indvende, at jo mig, der nu i 23 Aar haver været Mathematum Professor herved Universitetet og for 30 Aar siden har gjort Almanakken paa det aar 1714, ligesaavel som én af hans unge Studentere kand være tilladt, i fornøden Tilfælde for at tiene Publico, som tilforn er forklaret, at levere en af mig forfærdiget Almanak i Trycken: hvortil jeg saa meget des meere kand være berettiget, efterdi jeg som et Membrum Collegij Consistorialis iblandt de andre Persohner til at gjøre Almanakkerne.

Hvad Hr. Professor Horrebow i det øvrige foregiver, nembl.

(1) at Buddet, som bragte hannem Pengene for Almanakken paa det Aar 1744, gav hand dette Svar: At Almanakken, som saa nær var færdig in Augusto=1742, kunde ikke gandske acheveres førend hand fick kongl. Resolution fra Cancelliet;

(2) at hand loed billigen bære Pengene tilbage igien fordi hand ikke kande levere Almanakken imod Pengene; og

(3) at hans Almanack paa det Aar 1744, har ligget færdig siden d. 23 January, og at ieg har nægtet at lade den afhænde eller trycke.

Da er aldt dette ickun blotte og ugrundede forevendinger:

Thi for det 1ste arbyder Buddet, som er en gammel skikkelig og Velbekiendt Borgermand her i Staden, for hvilken Rætt det skal være, naar maatte paafordres, med Eed at benægte alt hvad Professor Horrebow her foregiver at have svaret hannem angaaende Almanakken; For det 2det har Hr. Professor Horrebow tilforn imodtaget Pengene, og givet vedbørlig Svar tilbage om Almanakken, endskiønt hand den icke førend hen ved 4 uger derefter haver leveret, som forbemte. Copie af Hans Qvittering (Lit: B) beviiser; Men nu i dette Aar ville hand først viide hvor mange Penge Buddet bragte ham for Almanakkens beregning og derfor spurgte hand strax Buddet derom, dernest eftersaae hand det selv, og da hand fornam at der denne Gang ey var meere end den determinerede Summa 200 rdr; sendte hand disse Penge uden nogen Svar tilbage, som tilforn er forklaret; Og for det 3die at Hr. Professor Horrebow kand have haft Almanakken hos sig paa det Aar 1744: liggende færdigen heel Maaned nemlig fra d. 23 January at regne, det vil jeg ganske

gierne troe og tilstaae ham; Men derimod kand hand aldrig gotgiøre eller beviise, at hand imidlertid har givet mig den allerminde Underrettning at den var færdig og kunde afhændtes, langt mindre kand hand da med Sandhed sige, at jeg har nægtet at lade den afhænte og trycke, som hand nu bagefter for Deris Excellence saa dristig vil foregive, da hand fornemmer at hans usædvanlige og fortrædelige Forhold har forvoldet, at ieg én af mig forfærdiget Almanak til Trycken har leveret, for ikke at lade mig aftvinge flere Penge end jeg er pligtig at betale.

Angaaende den af Hr. Professor Horrebow forebragte Klage, at jeg informerer og examinerer af den gamle Euclide, da er der aldrig hørt, at nogen Mathematicum Professor er bleven anklaget fordi hand informerer Inventutem Academicam af Euclidis Elementis, som ere de fontes, hvoraf den gandske Mathesis har sin Udspring og Oprindelse; Men saamange kyndige og Erfarne Mathematici klage derover, at Ungdommen føres fra disse fontibus til adskillige rivulos, hvorved de forvirres, og kand ingen Vey komme videre udi nyttige Mathematiske Videnskaber. Hvilket aldt er en let Sag at beviise, og det ey alleeniste af grund, lærde og berømte Mænds testimoniis, som udi hosfølgende Extract (litr. F.) er at see, fra No. 1: til 8:, men endogsaa en hver som kaster et øye udi de Mathematiske Bøger og Videnskaber, hvor Elementa Mathescos citeres, finder den alleregne nu udi 2000 Aar fra Archimede indtil denne Tiid i den orden anførte, som de af Euclide først ere indrettede og demonstrerede, og kand da strax deraf erfares Deris nødvendige brug og nytte. Det Professor Horrebow herimod vil forbyde mig udi min Profession publiæ at docere Elementa Geometrice ordentlig og grundig af fontibus paa den Maade, som ieg af habiles og Erfarne Mathematicis paa store Universiteter udi Engeland, Holland og Frankrige seet og lært haver, skulle jeg formeene at være hannem gandske uvedkommende, og i sig selv utilbørligt, efterdi det, som jeg offentligen læser, aarligen udi Catalogo er Excellentissimo Duo Patrona Universitatis foreviist og af hannem samtyckt, aldt ifølge af den Kongl. nye Foundations 16: Atic: Hans kongl: Mayst. Haver allernaadigst befalet Os at forfatte Præcepta Geometrica, Arithmetica item Mathematica ex. til Ungdommens Underviisning i de Latinske Skoeler eller og at bringe andre dertil tienlige Bøger i Forslag; Jeg har da ingen kortere eller grundigere Vey medst efter min beste Skiønsomhed og egen Erfarenhed at bringe i Forslag til at lære Geometrien og andre nyttige Mathematiske Videnskaber end at man maatte begynde af Elementis Euclidis, som forhen er sagt, hvilket Deris Excellence ogsaa af mig er underdanigst bleven indberettet; Da nu Hr. Professor Horrebow ey har villet gaae Conjunction med mig, men hand seperatim har forebragt, at hand holder de af ham forfattede Elemente Geometriæ saa tilstrækkelige og nyttige, at hand ey veed andre og bedre for Skolerne og Akademiet at kunde ordineris, saa er det langt fra at jeg vil betage ham det allerringeste af den Kost og berømmelse hand sig i saa Maade tilegner; Det er og hans egen Sag at forklare sine Elementa og at viise Deris usum og apprication udi Astronomien, som hører til hans Profession, og skal hand aldrig kunde gotgiøre, at jeg derudi har gjort ham nogen hinder. Men at jeg udi min Profession kand betiene mig af sadanne forvirrede Elementis til nogen Nytte, det er den pure umuelighed; Og som jeg hverken forlanger ey heller bør forlange, at mit blotte sigende in qvæstione de rebus Mathematicis skal troes, uden saa vidt jeg klarligen og ad Oculum kand demonstrere, saa erbyder jeg mig paa Deres Excellences naadige Behag udi Consistorio for Rectori og samtlige Professoribus saavel af de nye som gamle Bøger udi alleslags nyttige Mathematiske Videnskaber saadant øyensynligen at gotgiøre og foreviise.

Imidlertid for Deres Excellences Naade og høye Rettsindighed, at mig denne Klage og Angivelse til Erklæring er communiceret, tacker jeg herved underdanigst og allerydmygst; Og som fornemmes at Drs Excellence gjerne seer de af Horrebows imod mig forebragte Beskyldninger i Mindelighed componerede, da, i hvor smerteligt det end er for en redelig og ærekiær Mand at blive saaledis for den høye Øvrighed beført og ansvertet, bør jeg dog i underdanig Respect og hørsommelighed underkaste Sagen, efter Deres Excellences Naadige og behagelige Gotfindende, under Collegij Consistorialis Meditation, og forlanger ingen videre Satisfaction uden alleeniste dette, at Consistorium indgiver til deres Excellence, som Universitetets naadige Hr. patron, en upartisk relation hvorledis Horrebows Angivelser, relationer og Beskyldninger med hosføyede Klage er grundet; Saa lever jeg i det faste Haab og forsikring, at det er langt fra, at mig saa stor U=naade skulle vederfares, som Professor Horrebows udi Memorial til Dennem Rectorem Universitatis af dato 12 Marty sidstafvigte truer mig med, i det hand foregiver at Deres Excellence haver lovet Rectori at hielpe ham til at aftvinge mig saadan Erklæring, som min Accusator Professor Horrebows efter hans bare Klagemaal og Paastand forlanger.

Jeg forbliver med største Veneration

Deres Excellences Høy=Velbaarne Hr. Geheime=Confence=Raad og naadige Herres undernaadigste og allerydmygste Tiener

F. Ramus

Kiøbenhafn d. 21. April 1743

Fremlagt paa Consistorio d. 15 May 1743

I.C.Kall

[1] Otto Kalkar: Skandflik = løgnagtig historie (Til skamme, til spot)